

**Newruz ili Nevruz:
instrumentalizacija i
manipulacija**

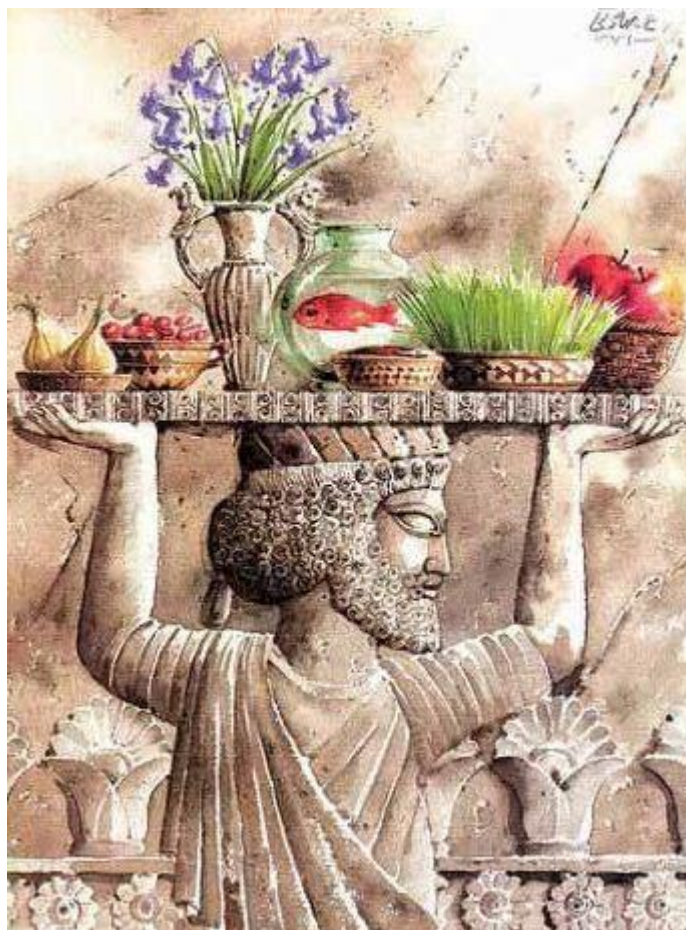
Hajrudin Somun

Newruz ili Nevruz: instrumentalizacija i manipulacija

Hajrudin Somun

Novinar, istraživač i diplomat – Sarajevo

Sažetak

Prvi dan proljeća 2018. godine, 21. mart, mnogi narodi indoiranskog etničkog i lingvističkog kruga, Centralne Azije, Kavkaza i Srednjeg istoka proslavili su i obilježili na razne načine kao obnavljanje prirode i života. Iako ima više verzija o tome gdje i otkada se nova godina slavi na taj dan, opšte prihvaćena verzija je da je to počelo prije oko 3.000 godina na tlu današnjeg Irana, među privrženicima Zaratustrine vjere i filozofije.

Ključne riječi: proljeće, Centralna Azija, Kavkaz, Zaratustra

Na prostorima Irana je obilježavanje tog praznika, koji se od ahamenidskog doba naziva Noruz, „novi dan“, nastavljeno i poslije njegove islamizacije u sedmom i osmom vijeku nove ere. Kasnije se Noruz širio među narodima koji su bili pod vlašću iranskih dinastija ili su ga prihvatili i prilagođavali svojoj tradiciji. Izgovarajući njegovo ime na razne načine, danas je to u jedanaest zemalja, s preko 200 miliona stanovnika, nacionalni ili državni praznik. To su: Iran, Tadžikistan, Afganistan, Azarebejdžan, Kazahstan, Kirgistan, Albanija, Turkmenistan, Uzbekistan, Irak (u autonomnoj pokrajini Kurdistan) i Džordžija. U prve tri je to i zvanični početak nove godine.

Od pojedinačnih naroda Perzijanci i Kurdi su najbrojniji koji najduže i kontinuirano slave Noruz, a ni drugi mu ne odriču autentične perzijske korijene, pa se često naziva i „perzijskom novom godinom“. U Turskoj, međutim, gdje živi većina Kurda koji sačinjavaju oko četvrtine njenih 80 miliona stanovnika, već duže se zapostavlja njegov kurdski nacionalni, pa time i perzijski korijen i karakter, a pripisuje turski. To je bilo očito i oko 21. marta ove 2018. godine, na što su jasno ukazivale i pripreme za obilježavanje Nevruza, kako se taj praznik naziva na turskom jeziku. Već u ferbruaru, naime, u Ankari je održan „koordinacioni sastanak proslave Nevruza“, i to specijalno na Balkanu. Sastanak je, u saradnji s ministarstvom vanjskih poslova Turske, organizovao TURKSOY, a na njemu su učestovali i ambasadori Bosne i Hercegovine i Crne Gore.¹ Ne pominje se albanski ambasador, iako je Albanija jedina balkanska zemlja koja Noruz ima u svom kalendaru praznika kao *SultanNevruzet*. Njega su u tu zemlju „donijeli“ sufije bektašijskog reda.

TURKSOY je organizacija turkijske kulture, osnovana 1993. godine, a u Turskoj se često naziva „UNESCO-m turkijskog svijeta“. Pod tim izrazom turkijski (na engleskom turkic) podrazumijevaju se Turci u Turskoj, ali i svi narodi Kavkaza, Centralne Azije, zapadne Kine, pa i Balkana, koji baštine zajedničke kulturne i lingvističke korijene, ili njihov dio. Vjerovatno su slični sastanci bili posvećeni i drugim pomenutim regionima. U saopštenju sa sastanka u Ankari rečeno je, pored ostalog: „Zahvaljujući TURKSOYU, Nevruz, koji je zajednička tradicija turkijskog svijeta, predstavljen je cijelom

---

¹Coordination Meeting on Nevruz Celebrations 2018., blog TÜRKSOY Haberler, 3. 2. 2018.

svijetu“. Nigdje pomena perzijskih korijena, a pogotovo ne Kurda, kao da taj praznik pripada isključivo Turcima i „turkijcima“.

To me, kao građanina jedne balkanske zemlje i čovjeka koji već pola vijeka prisustvuje proslavama Noruza u Iranu, Iraku, a djelimično i Turskoj, potaklo da u tom neobičnom političko-kulturnom kontekstu napišem ovaj osvrt. Još više su me u njegovu potrebu uvjerile vijesti o obilježavanju tog datuma u Turskoj.

Centralna ceremonija i kulturni program posvećen Nevruzu priređeni su u Topkapi kulturnom parku, u istanbulskom distriktu Fatih. Od zvaničnika je prisustvovao samo guverner Istanbula. Tim povodom predsjednik Turske Recep Tayyip Erdogan, u poruci povodom Nevruza, tu proslavu je nazvao „festivalom novih početaka, nade, bratstva i solidarnosti“. „Nadam se“, kaže se u poruci, „da Nevruz vodi našim bratskim vezama i solidarnosti da još više postanemo snažni“. Predsjednik vlade Binali Yildirim je u svojoj poruci istakao značaj 21. marta kao međunarodnog Nevruz dana. „Nevruz je danas, kao što je bio vijekovima, takođe simbol koji osnažava mir i bratstvo“. Lider Partije nacionalističkog pokreta (MHP) Devlet Bahçeli bio je precizniji u identifikaciji turskog karaktera Nevruza. On je na svom twitteru poručio da je to „proljetni festival Turaka“, dodavši: „Mi ne bi smjeli dati priliku onima koji žele da od tog festivala naprave instrument izdajničkih ciljeva. Nevruz je turski, turanski, on znači uzbuđenje, cilj i garanciju bratstva i solidarnosti Turske“.² Pod turanskim je taj vođa radikalnih nacionalističkih Turaka imao u vidu stari specifičan izraz za turkijske narode, među koje, po turskim nacionalistima, spadaju i balkanski slavenski muslimani koji su bili u sastavu Osmanske imperije. Nigdje, opet, ni pomena Kurda, koji se valjda podrazumijevaju pod „bratstvom“, kao što su prvih decenija Turske republike nazivani „brdskim Turcima“.

U drugom istanbulskom distriktu Bakirkoyu, na Halk Pazari trgu, istog dana priređena je drukčija proslava Nevruza. Ustvari Newruza, kako Kurdi pišu taj svoj praznik. Nju je, uz strogu kontrolu policije, organizovala Narodna demokratska partija (HDP), koju sačinjavaju gotovo isključivo Kurdi liberalnog, demokratskog i nenasilnog opredjeljenja, ali koju turski zvaničnici i

---

²Turkey marks Nevruz spring celebrations , Hurriyet, Ankara, 21. 3. 2018.

provladini mediji smatraju „političkom strankom bliskih veza sa PKK“, ljevičarskom separatističkom kurdskom partijom koju zvanična Turska smatra terorističkom, a kao takvu je i Sjedinjene Američke Države drže na spiskovima terorističkih organizacija. HDP je takođe organizovala proslavu Newruza u Diyarbekiru, najvećem kurdskim centrom na jugoistoku Turske. Uz prisustvo 7.000 policijskih snaga, pjevale su se kurdske pjesme i plesalo narodno „halaj“ kolo. Među masom Kurda bila je i kopredsjednica HDP-a Pervin Buldan, pošto su predsjednik Salahattin Demirtas i više poslanika turskog parlamenta iz te stranke zatvoreni prošle, 2017. godine. U Diyarbekiru su se mogle čuti i parole podrške lideru PKK Abdullahu Ocalanu koji je već dugo godina zatočen. Ovog marta nije bilo incidenata, iako je u Diyarbekiru, Mardinu gdje je proslava Newruza zabranjena, i drugim mjestima nastanjenim većinom Kurdima, vladala uobičajena napetost zbog obnovljenih sukoba između turske vojske i pripadnika PKK, kao i zbog ofanzive turske armije na sirijski kurdski grad Afrin.

Upravo je scena rušenja visoke statue nacionalnog kurdskog junaka Kovača Kawe kojem su turski vojnici pristupili vrlo revnosno čim su 18. marta 2018., tri dana prije Newruza, ušli u Afrin poslije dvomjesečne opsade i povlačenja kurdskih snaga - i koja se elektronskim medijima proširila po svim zemljama u kojima žive Kurdi - dodala još više ulja na već rasplamsalu vatru između Turske i Kurda. Kurdi su, po uzoru na Perzijance, vijekovima slavili Newruz, pozivajući se na predislamske legende, ali i na mit o kralju Džamšidu iz Šahname, čuvenog Ferdosijevog epa iz 11. vijeka. I Ahmadi Kani u svom epu Mem-u-Zin, iz 1690. godine, spominje Newruz kojim se slavila nova godina, novi život i obnavljanje prirode, a ne politika ili neko posebno kurdsko nacionalno obilježje. Tek sredinom prošlog vijeka, kad se javlja moderni kurdski nacionalni pokret u Iraku i Iranu, Kurdi svoju borbu za autonomiju u tim i drugim zemljama u koje su rastureni poslije sloma Osmanske imperije vežu za legendu o Kaveye Ahangaru, stvarajući od njega svoj nacionalni mit. Taj Kovač Kawa poveo je ustanak protiv opresivnog asirskog kralja Dehaka. Oslobodio je Kurde od njegove tiranije i zapalio lomaču na vrhu planine kako bi narod saznao da je kralj ubijen. Kawina pobjeda nad Dehakom donijela je proljeće Kurdima poslije vjekovne tiranije, što će proteklih nekoliko decenija sve kurdske zajednice prihvatiti kao svoj mit i proslavljati Newruz kao nacionalni dan, kao svojevrsnu slavu Kaveye Ahangara.

Za razliku od Iraka gdje je kurdski pokret i česte pobune protiv vlasti u Bagdadu vodio plemenski vođa Mustafa Barzani, u Turskoj se 1970-ih godina kurdski nacionalizam okuplja oko marksističkih organizacija koje se zalažu za oružanu borbu protiv vlasti. I one prihvataju legendu o Kovaču Kawi, kome daju klasni karakter i kojom se koriste kao simbolom „revolta protiv tiranije“. Poslije vojnog udara 1980., Kurdi okupljeni oko tih ljevičarskih organizacija su izloženi još većem pritisku i negiranju njihovog identiteta. Od legendarnog Kawe napravljen je savremeni heroj, koji i povezan s proslavom Newruza, postaje simbol etničkog više nego klasnog otpora i borbe. To je bio i inicijalni pristup radničke stranke PKK koja se koristi Kawom i Newruzom pri mobilizaciji Kurda u oružanoj borbi s turskom armijom koja je počela 1980-ih godina. Kako ističe Delal Aydin s ankarskog METU univerziteta, „na liniji takve transformacije, Newruz se oblikuje kao dan u kojem kurdski narod, nad kojim je izvršen pokušaj uništenja, pokreće otpor.“³

Turske vlade su tek početkom 1990-ih počele shvaćati da je fenomen kurdskog nacionalizma postao masovni pokret. Demonstracije koje su izbijale na Newruz isticale su taj fenomen na veoma očit i konkretan način. A intenzitet sukoba između demonstiranja i snaga sigurnosti tokom tih demonstracija uticao je na pojavu debate o kurdskom pitanju. Državni aparat je, pod uticajem tih debata i uvjerenja da Newruz sa mitološkom potkom u Kovaču Kawi postaje ideološka motorna snaga kurdskog nacionalizma, počeo da obilježava 21. mart kao turski praznik, ali pod imenom Nevruz. Ta razlika u jednom slovu nije beznačajna. Ideološki značaj Newruza počeo se ogledati čak i u sukobu kurdskog nacionalizma i državne ideologije oko pisanja njegovog imena – Newroz naspram Nevruza. Pozivajući se na ruskog naučnika Vološinova koji je još 1973. godine pisao da je „Newruz, kao znak, postao ideološko poprište“, profesor Delal Aydin zaključuje: „Razlog zašto je Newruz postao ideološko bojno polje je da on ukazuje na postojanje posebnog kurdskog identiteta u Turskoj“, i da taj praznik „kao mit, ima presudnu ulogu u tom identitetu“.

Turski državni i ideološki aparat nije se zaustavio na simboličnoj promjeni imena obilježavanja 21. marta. Trebalo je naći nešto jače, na sličnoj mitskoj ravni, kako bi se suprotstavilo kurdskom nacionalizmu. Pri tom su se propast Sovjetskog Saveza i sticanje nezavisnosti niza turkijskih naroda Centralne Azije ukazali kao nova, povoljna prilika da se iz vlastite legendarne

---

³Delal Aydin, *Mobilizing the Kurds in Turkey*, *Studies on Kurdish Language and Myths*, METU University, decembar 2005. citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.632.7800&rep=rep1

istorije iskopa, odnosno ponovo oživi neki mit koji bi se mogao suprotstaviti Kovaču Kawi. Ultranacionalista iz MHP Abdulhaluk Cay sjetio se mita o Ergenekonu kako bi dokazao da je Nevruz „dan koji je autentično pripadao turkijskim narodima“. Prema toj legendi, poslije velike krize u koju su drevni Turci zapali zbog vojnih poraza, našli su utočište u legendarnoj dolini Ergenekon. Pateći se tamo četiri vijeka, oni su se, prema jednoj verziji, a da bi spriječili svoj nestanak, parili sa sivom vučicom Asenom. Kad su se dovoljno namnožili, ti ljudi su oborili planinu uz pomoć kovača i tako se spasili. Onda ih je vučica Asena odvela u dolinu u kojoj je turkijski hanat osnovan i koja je postala njihova prijestolnica.

Tako je „hegemonistički oblik nacionalizma u Turskoj“, pisao je Aidan Daly, „doprinio oživljavanju starog panturkizma pomoću kojeg su se širili i jačali uticaj i socijalno-ekonomske i političke veze s tim regionima. Ponovno usvajanje i preoblikovanje Nevruza poslužilo je kao sredstvo u tom smislu, proizlazeći iz dvije različite socijalne promjene. Incijalni pokušaj došao je iz kruga državnih elita i zvaničnika, koji su Nevruz proglasili kao dan bratstva, nacionalnog jedinstva, harmonije, mira, solidarnosti i ljubavi.“⁴ Tada je, preciznije 1992. godine, predsjednik Suleyman Demirel rekao: „Nevruz se slavi u Turskoj upravo kao što se to čini u Centralnoj Aziji i na Kavkazu, pomažući ljudima da postanu jednim drugima bliži“. Upravo kako su u svojim porukama govorili najviši turski zvaničnici ovog posljednjeg 21. marta 2018. godine. Nasuprot takvim Demirelovim željama, baš one 1992. godine proslava Nevruza u mjestu Cizre, na krajnjoj jugoistočnoj granici s Irakom, pretvorila se u krvoproliće.

O tome zašto je Turska počela da i sama obilježava Nevruz, bez obzira na način kako to radi, pa je čak jedno vrijeme bila spremna da ga proglasi državnim praznikom, svoju verziju daje i Lerna K. Yanik, na koju se pozivaju i drugi analitičari tog pitanja. Ona ide dalje od Dalyja, a odgovor nalazi u kontekstu argumenta o „pronalasku tradicije“ koju je Terrence Ranger razradio u svjetskim okvirima u svom djelu „The Invention of Tradition“. On je analizirao „pronalazak tradicije“ u Škotskoj, Velsu, viktorijanskom Ujedinjenom Kraljevstvu i Indiji, kolonijalnoj Africi i Evropi. U svakom od tih slučajeva, elite tih zemalja su oživjele ritual tradicije iz „dubine“ istorije, da bi obezbijedile društvenu koheziju na nacionalnom nivou, posebno kad su te

---

⁴ Aidan Daly, *Newroz/ Nevruz: Comparing Turkish and Kurdish national identities*, Wordpress.com, 9.3.2016. <https://nationalismstudies.wordpress.com/newroznevruz-comparing-turkish-and-kur...>

zemlje prolazile kroz „društveno turbulentne periode“. Prema Lerna Yanik, „taj argument 'pronalska tradicije' djelimično objašnjava usvajanje ili 'izum' Nevruza u Turskoj 1990-ih godina, u periodu kad je ta zemlja doživljavala političke, ekonomske i socijalne promjene“. Država je morala da se suoči s porastom kurdskog nacionalizma i terorom koji je s njim pratio boje strane. Iako ne zapostavlja ni ulogu kolapsa sovjetske Rusije koji je otvorio put „upotrebe“ Nevruza za uspostavljanje bližih odnosa s novim zemljama Centralne Azije, ona daje prioritet kurdskom nacionalizmu i teroru. „Trebalo je naći način“, kaže, „kako da Turska balansira i neutralizuje, bar kulturno, rastući kurdski nacionalizam. Štoviše, prihvatanje Nevruza značilo je poliranje imidža Turske, za koju je kurdski problem konstantan izvor tenzija i prepreka na putu mogućeg članstva u Evropskoj uniji.“⁵

Kako je Turska posljednje četiri decenije prolazila kroz „društveno turbulentne periode“, tako su se i njene vlade različito odnosile prema kurdskom pitanju i priznanju kurdskih nacionalnih i kulturnih prava. Uvidjevši da njihovo gušenje silom ne doprinosi trajnoj stabilnosti cijele zemlje, a ne samo istočnih krajeva nastanjenih većinom Kurdima, turske vlade su pokušavale da djelimično udovolje kurdskim zahtjevima. To su činile i zbog snažnog pritiska zapadnih saveznika, kojima je stabilnost jedne od najvažnijih članica NATO pakta bila posebno važna, a i zbog uslovljavanja njenog daljeg pristupa Evropskoj uniji rješenjem kurdskog problema. Taj proces je početkom 1990-ih pokrenuo predsjednik Turgut Ozal, i nastavio se kad je početkom 2000-ih tzv. „nova Turska“ predvođena premijerom, pa predsjednikom Erdoganom, uvidjela da ne može uspostaviti mir u zemlji i osigurati svoju vladavinu bez saradnje s Kurdima.

Sve mjere koje su preduzimate u tom pravcu bile su, međutim, polovične, ili su preduzimate, posebno pred opšte ili lokalne izbore, u cilju pridobijanja Kurda za vladajuću politiku i njene lidere. Ističući svoj istorijski i kulturni identitet, pored upotrebe vlastitog jezika - za koji se, ako se progovori u parlamentu, i danas ide na višegodišnju robiju – proslava Newruza je imala posebno važnu ulogu, pa je zbog toga trebalo tom elementu naći „tursku“ alternativu kojom bi se poništio njegov „kurdski“ karakter i smisao. Isticanje Newruza ili Nevruza, pa čak i njegove lingvističke forme, što se može na prvi

---

⁵Lerna K. Yanik, *'Nevruz' or 'Newroz'? Deconstructing the 'Invention' of a Contested Tradition in Contemporary Turkey*, Middle Eastern Studies, Vol. 42, No. 2 (Mar., 2006), pp. 285-302

pogled činiti suvišnim pored toliko drugih pitanja koja opterećuju tursko-kurdske odnose, ne može se zapostaviti u bilo kakvom osvrtu na te odnose, pa to ni ja nisam mogao ni želio izbjeći. A da nisam u tom smislu usamljen, našao sam „podršku“ u brojnim drugim analizama shvatanja Newruza u Kurda ili Nevruza u Turaka. Tako Olivia Falkowitz i Sophie Helle, pišući o tom pitanju, kažu: „Newruz je brzo postao važno obilježje u agendi uspostavljanja kulturnog jedinstva u svrhu političkih ciljeva. Ustvari, i pisanje naziva s jednim W u kurdskom, umjesto V u turskom jeziku ima simbolično značenje, s obzirom na to da u turskom alfabetu ne postoji slovo W.“ I one su se čudile kako se to događalo da u samo dvije godine, proslava kurdskog Newruza prođe u krvavim sukobima, kao 2012., ili bude obilježena „nadom u mir“ naredne 2013. godine. To je bilo jedno od pitanja u njihovom nastojanju da istraže „kako je proslava tog praznika godinama bila instrumentalizirana u odnosima između Kurda i turske države.“⁶

Ima još jedan primjer instrumentalizacije i manipulacije jednim praznikom koji je po svom porijeklu, namjeni i manifestaciji toliko daleko od politike, a toliko blizak čovjekovoj potrebi da se raduje božanskim i prirodnim blagodetima, pa čak i na taj način ispoljava svoja ljudska prava. Prvi dan proljeća je, sa svim svojim imenima i oblicima ispoljavanja, 2009. godine UNESCO stavio na listu nematerijalne baštine čovječanstva. To je učinjeno na temelju UNESCO-ve Konvencije o očuvanju nematerijalne baštine iz 2003. godine. Analizirajući upravo primjer Newruza ili Nevruza, Bahar Aykan je ukazao na jasnu tendenciju nekih država članica UNESCO-a da se tom Konvencijom koriste kao političkim sredstvom za ili protiv nacionalnih ciljeva, odnosno „nation-buildingom“. Turska je, zajedno s Iranom, Azerbejdžanom, Indijom, Kirgistanom, Pakistanom i Uzbekistanom, uspjela da se prvi dan proljeća, pod imenom Nevruz, stavi na listu nematerijalne baštine, ali u svom formularu za nominaciju nije nigdje pomenula običaje i praksu kurdskog Newruza. Smatrajući da je Turska tako manifestovala „produženje svoje Nevruz politike“, on zaključuje: „Na taj način Turskoj je baštinjenje (heritagisation) služilo da legitimira, kako na nacionalnom tako i globalnom planu kao članica UNESCO, svoju verziju tog praznika i kako je ona prava i autentična verzija. A iznad svega, slučaj Nevruza je značajan ne samo za rasvjetljavanje političko-nacionalističkih mehanizama putem kojih se nematerijalna baština formira u Turskoj, nego on sve više ukazuje na kritičnu ulogu koju igraju instrumenti međunarodne baštine pri legitimizaciji tih mehanizama.“⁷

---

⁶ Olivia Falkowitz and Sophie Helle, *Newroz in Turkey What symbol for tomorrow*, *Jet d' encre*, 20. 3. 2016.

⁷ Bahar Aykan, *Whose Tradition, Whose Identity? The politics of constructing "Nevruz" as intangible heritage in Turkey*, *EJTS European Journal of Turkish Studies*, No.19, 2014.